

Н. Волошінська

О. Михайлова

м. Київ

Електронні краєзнавчі ресурси НІБУ та їх внесок у вивчення локальної історії

України

(на прикладі Баз даних «Адміністративно-територіальний устрій України.

Зміни і доповнення»)

До здобуття своєї незалежності Україна пройшла довгий, складний шлях, сповнений звершень та втрат. Українці століттями мріяли про власну державу, а історія українських земель відображена в історії інших європейських країн, до складу яких входили ці території. Процес державотворення тривав від часів Київської Русі та остаточно сформувалась територія України до середини ХХ ст. Під час Другої світової війни (наприкінці 1939 р.) до України (тоді - УРСР) були приєднані українські етнічні території, які перебували в складі Польщі, а також Північна Буковина та Бессарабія (серпень 1940 р.). Після завершення Другої світової війни до УРСР було приєднане Закарпаття (1945 р.). Формування території УРСР завершилося у 1954 р. із включенням до її складу Кримської області. Адміністративно-територіальний устрій України також зазнавав чимало змін: лише в ХХ ст. існували губернії, повіти, волості, жупи, згодом – округи та райони (20-ті роки ХХ ст.), у 1932 р. утворилися перші області.

В 1991 р., на момент прийняття Незалежності, Україна мала територіальний устрій, що складався з Кримської АРСР, 24 областей, 605 районів, близько 30 тис. населених пунктів. Такий устрій існував до 2016 року.

В 2015 році в країні розпочалась адміністративна реформа, в результаті було утворено нові адміністративні одиниці – об'єднані територіальні громади. А в 2020 році уряд затвердив адміністративні центри та території створених громад і ВРУ прийняла постанову «Про утворення та ліквідацію районів», в результаті кількість районів скоротилась більш ніж на 350. Фактично Україна наразі має новий адміністративно-територіальний устрій. Офіційна інформація про такі зміни відображена в електронних ресурсах на сайтах ВРУ¹, спеціалізованих порталах Децентралізація².

Оскільки краєзнавство синтезує відомості про суспільні та природні явища на певній обмеженій території, краєзнавча робота безпосередньо пов'язана з системою

¹ <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html>

² https://decentralization.gov.ua/state?sort_direction=&sort_by=

адміністративного устрою країни, а саме – локалізацією регіонів, населених пунктів, географічних об'єктів і таке ін.

Національна історична бібліотека України, як методичний центр з історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності, створює та наповнює аналітичні краєзнавчі ресурси і розробляє методичні рішення для вдосконалення їхнього функціонування. Особливою категорією користувачьких запитів краєзнавчої тематики є пошук інформації про історію архітектурних об'єктів чи установ у певному населеному пункті в різні історичні періоди, для цього необхідно точно встановити місцезнаходження об'єкта. Здійснити це можливо, зокрема, завдяки офіційним довідникам, де вміщено відомості про склад областей, районів та сільських/міських рад. Достовірна інформація про перейменування, ліквідацію, зміну меж адміністративних одиниць міститься в довідниках адміністративно-територіального устрою³, останнє видання відбулось в 2012 році⁴.

Але проблема полягає в тому, що в цих документах немає можливості топонімічного пошуку в хронологічному аспекті, тобто, пошуку населеного пункту за його попередніми та сучасними адміністративними координатами.

Наприклад, станом на початок 2016 р. існувало село Кірове Куйбишевської сільської ради Бобринецького району Кіровоградської області. В 2016 році с. Кірове перейменовано на с. Грузьке, Куйбишевську сільську раду перейменовано на Благодатненську. В результаті – с. Грузьке Благодатненська сільська рада Бобринецький район Кіровоградська область. В червні 2020 року утворено Кетирсанівську сільську територіальну громаду, куди увійшло село Грузьке, а в липні того ж року ліквідовано Бобринецький район і утворено Кропивницький район, до складу якого увійшла Кетирсанівська сільська територіальна громада і в результаті: с. Грузьке, Кетирсанівська сільська територіальна громада, Кропивницький район, Кіровоградська область. Отже, за п'ять років цей населений пункт змінив і назву і кілька разів підпорядкування.

Ще один приклад:

Село Ксензівка Кролевецького повіту Чернігівської губернії в 1917 році перейменоване на с. Пролетарське, в 1923 р. стало підпорядковуватись Коропському району Конотопської округи, з 1923 р. - Коропському району Чернігівської області; в 2016 р. село перейменоване на Поліське а в 2020 р. Коропський район ліквідовано і тепер с. Поліське у складі Коропської селищної територіальної громади Новгород-Сіверського району Чернігівської області.

Якщо простежити, як висвітлена дана інформація в краєзнавчих електронних ресурсах НІБУ, виявимо, що в БД «Історія міст і сіл України» на запит «Поліське, Коропський район» налічується шість записів, п'ять з яких мають посилання на історичну назву села – Ксензівка, але немає відомостей про його сучасне підпорядкування. А в БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» на запит «Поліське, Коропський район» отримуємо чотири записи, де йдеться про перейменування села, сільської ради, про входження до територіальної громади і про підпорядкування новому району.

Електронний Ресурс «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення»⁵ був розроблений для акумуляції офіційної інформації про зміни в адміністративно-територіальному устрої України з 2016 року, пов'язані з перейменуваннями населених пунктів. В процесі роботи було прийняте рішення про продовження його наповнення поточною офіційною інформацією про зміни в АТУ України: утворення територіальних громад (з обов'язковим розкриттям їхнього складу), створення нових та ліквідацію старих районів, зміну адміністративного підпорядкування тощо. З метою бібліографічного забезпечення та підтримки електронного ресурсу розроблено методичні рекомендації⁶.

В результаті електронний каталог НІБУ поповнився важливим та актуальним Ресурсом, корисним як бібліотечним фахівцям, так і широкому загалу користувачів. Це вагомий інструмент в краєзнавчій роботі: за назвою населеного пункту можна встановити попередні назви та підпорядкування населених пунктів і поточну їх назву та адміністративні координати. На жовтень 2021 р. база даних містить записи про усі ліквідовані райони України та створення нових районів у 17 областях – це відомості про понад 20 тис. населених пунктів, тобто, майже 2/3 усіх існуючих.

В 2021 році фахівцями НІБУ було проведене невелике дослідження на основі документальних джерел бібліотеки про історію адміністративно-територіального устрою українських земель у різні історичні періоди. В результаті роботи з документами напрацьована джерельна база, яка стала основою для нового аналітичного бібліотечного ресурсу. Зважаючи на те, що збільшується кількість користувацьких запитів про адміністративний устрій на території українських земель в минулі століття, прийнято рішення започаткувати базу даних «Історія адміністративно-територіального устрою українських земель», яка має поповнюватися бібліографією про офіційні документи даної тематики, дослідницькі матеріали, карти, інші джерела. Розробляється методичний супровід для даного ресурсу з технологічною інструкцією заповнення відповідних полів у АБІС. Очікуваним результатом функціонування ресурсу є покращення якості обслуговування

⁵ <https://nibu.kyiv.ua/irbis/catalogs/32/>

⁶ https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2021/04/27/atu_mr2021.pdf

користувачів Бібліотеки за рахунок розширення пошукових можливостей електронного каталогу бібліотеки. Даний ресурс може бути корисним також бібліотечним фахівцям для пошуку документів про конкретний регіон чи адміністративну одиницю, тому доступ до нього буде також на спеціалізованій сторінці сайту НІБУ «Бібліотекарю-краєзнавцю».

Отже, Національна історична бібліотека України, виконуючи функцію методичного центру з історико-краєзнавчої бібліотечної діяльності, здійснює аналіз проблем та досягнень у цій галузі, а також розробляє та наповнює електронні краєзнавчі ресурси, які є складовою у процесі вивчення локальної історії країни.